

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kūryboje Dievas kalba ne vėtromis, bet švelniais atodūšiais

2012-11-09

ŽURNALAS: Kelionė su Bernardinai.lt

TEMA: Kryždirbystė

AUTORIUS: Irena Petraitenė

DATA: 2012-11

Kūryboje Dievas kalba ne vėtromis, bet švelniais atodūšiais

Irena Petraitenė

Eglė Jasulaitytė, Lietuvos dailininkai, tekstilės menas,

„Niekas geriau už jus, genialūs grožio architektai, nepajėgūs pajusti patoso, su kuriuo Dievas Kūrinių aušroje apžvelgė savo rankų darbą. Šio jausmo atšvaitai nesuskaičiuojama daugybę kartų yra spindėję jūsų akyse, kai pagauti slėpingos garsų ir žodžių, spalvų ir formų galios, jūs, kaip kiekvieno amžiaus menininkai žavėdavotės savo įkvėpimo kūriniu, pajusdami jame kūrimo slėpinio, kuriame Dievas, vienintelis visų daiktų Kūrėjas, norėjo leisti jums tam tikru būdu dalyvauti, aidą.“

Tokia mintis ataidi iš Jono Pauliaus II „Laiško menininkams“ (1999), kurio kontekste pakviečiau dailininkę tekstilininkę Eglę Jasulaitytę apžvelgti jos kūrybos erdvę. Dailininkė 1989-1994 metais studijavo Vilniaus dailės akademijoje. Pažymėtini tekstilės meniniai darbai: gobelenų ciklai „Pabėgimas į Egiptą“ (2007), „Rudens liepsnos“ (2005), tekstilės kūrinių ciklai „Tarp nakties ir dienos“ (2011), „Tėkmėje“ (2009), „Žemė“ (2012). Eglė Jasulaitytė yra nuolatinė katalikų dailininkų religinio meno parodų „Gloria Deo“ dalyvė.

Remdamasi pal. Jono Pauliaus II mintimi, kad menine kūryba žmogus labiau negu kitaip atsiskleidžia kaip Dievo paveikslas, norėčiau paklausti: kas Tau yra menas? Ką nori žmonėms pasakyti savo kūryba?

Man pati meno sąvoka glaudžiai siejasi su apaštaline meno misija, tuo, kas žmones suburia ir veda į kilnesnę būtį, šviesesnę pažinimą, jaukesnę tarpusavio santykį. Menas – tarsi dar viena žmogaus dvasios būties forma, įprasmina pastangas ir laiką, praleistą

jį kuriant. Turbūt kiekvienas menininkas yra pajutęs, kokią galią žmonėms gali turėti idėja, tiesa, išreikšta meno kūrinyje, kaip pats menas, tiek jo kūrimas, tiek supratimas gali traukti ir paskui save vilioti į neapbrėptas sielos ir dvasios horizontus. Iš šio pojūčio kyla atsakomybė, kur kvieti savo artimą: į šviesos ar tamsos karalystę.

Modernus mūsų dienų pasaulis yra pamėgęs neigiamus personažus, sureikšminęs jų klystkeliuos. Ir iš kūrėjų tarsi tikimasi, kad jie bus įdomūs, kurdami negatyvą. Pasaulis tarsi provokuoja dėmesį blogybėms. Bet iš tiesų kūryboje kalbėti apie pozityvumą yra daug sunkesnis uždavinys. Kaip sukurti teigiamus personažus, patirtis, istorijas ir nebūti saldžiam, banaliam, nuglostytam, bet gyvam, tikram, labai gyvenimiškam – tai didžiulis mūsų dienų išbandymas. Pagelbėti gali tik kūrėjo nuoširdumas, grynumas, aukšti reikalavimai sau pačiam, savo asmenybei, gyvenimo būdai, moralumui.

„Menininkas turi dirbti nepasiduodamas tuščios garbės siekimui ar pigaus populiarumo troškimui, nekalbant apie galimą asmeninę naudą. Taigi egzistuoja menininko tarnybos etika, negano to „dvasingumas“, savaip prisidedantis prie tautos gyvenimo bei atgimimo“. Šie pal. Jono Pauliaus II žodžiai iš aptariamojo laiško įsiminė, galvojant apie Tavo pastarųjų metų brandžius darbus tremties tematika, parodas „Tarp dienos ir nakties“, eksponuotas Šiluvoje, Kaune, Kretingoje. Kas paskatino imtis tremties temas?

Darbas Rezistencijos ir tremties muziejuje paskatino mane nuodugniau pasidomėti Lietuvos pokario istorija, išvežtųjų, iš Lietuvos ištremtųjų žmonių išgyvenimais, likimais. Autentiškas santykis su tremtį menančiais eksponatais, liudininkų pasakojimai, visa tai kėlė mintį, kad tremtis ir pasipriešinimas okupacijai negali būti tik istorinių, mokslinių tyrinėjimų sritis.

Šio istorinio tarpsnio dalyviai – labai religingi asmenys, į jiems nutikusius likimo išbandymus žiūrėję tikėjimo akimis, visą realybę išgyvenę Dievo akivaizdoje. Praktiškai neegzistuoja pasakojimų apie tremtį, kuriuose nebūtų kokios nors mistinės vietos. Tremtiniai patyrė mirties akistatą, išsinešė ribines būties patirtis. Tokiomis aplinkybėmis Dievas būna labai arti žmogaus. Todėl nenuostabu, kad daugybė žmonių tvirtina apie jiems padėjusią Apvaizdos ranką, Dievo kalbėjimą per įvykius, sutiktus žmones, sapnus, pranašiškas nuojautas.

„Kiekviena tikra meno forma savaip yra takas į giliausią žmogaus ir pasaulio tikrovę. Kaip tokia, ji yra labai vertinga prieiga prie tikėjimo horizonto, kuriame išryškėja visa žmogaus egzistencijos prasmė. Būtent dėl to Evangelijos pateikiama pilnatvė turėtų nuo pradžių dominti menininkus“, – sakė Jonas Paulius II. Ar Tavo kūrinius galime pavadinti atskirų žmonių tremties istorijų liudijimu?

Ir taip, ir ne. Meno kūrinys nėra dokumentinis pasakojimas. Tačiau meno vertė slypi jo giliajame klode, vidinėje prasmėje, o ji gali atsirasti tik nuoširdžiai ir sąžiningai kalbant apie vaizduojamus dalykus. Todėl reikalingas išsamus pažinimas to, apie ką noriu pasakoti.

Man padėjo pokalbiai ir diskusijos su liudininkais, istorikais, taip pat muziejuje sukaupta istorinė medžiaga. Ir vis dėlto tremtis yra labai asmeniška patirtis, išgyventa giliausiuose asmenybės kloduose, tikėjime, Dievo pažinime, todėl atsiranda sunkiai

išreiškiamų ir apibendrinamų dalykų.

Meninė kalba nėra kategoriška, ji suteikia galimybių įvardyti neįvardijamą ir nurodyti neišsakomybės ribas. Menas gali kalbėti apie seniai buvusius įvykius kaip apie esamus, dabar vykstančius. Meno kūrinio tiesa yra absoliuti dabartis kiekvienai dabarčiai. Todėl tiesa, išreikšta kūrinyje, nebeturi konkretaus laiko, virsta amžina.

Viename Tavo kūrinyje pavaizduota daugybė delnų, kuriuose švyti po akį. Iš karto prisimenu mintį iš Izaijo knygos, kur Dievas byloja Izraelio tautai: „Štai! Įrėžiau tavo vardą savo rankos delne...“ Ši Dievo ištikimybė žmogui atsikartoja šiame kūrinyje ir yra patvirtinta žmonių ištikimybė Dievui. Kodėl tai taip ryškiai atsiskleidžia tremties sąlygomis?

Žmogaus nuo Dievo niekas negali atplėšti, išsiskyrimas įvyksta tik pačiam žmogui sutikus. Dievas žmogaus atžvilgiu yra pastovus ir nekintantis, Jo meilė ir ištikimybė amžina. Žmogiška draugystė gali nuvilti, Dievas žmogaus niekada nenuvilia, niekada neapleidžia, tik veda per išbandymus, sunkumus, kad mūsų sielos pasiektų brandą. Jei nebūtų kančios, mes būtume labai paviršutiniški žmonės. Kančia, išgyventa Dievo akivaizdoje, tampa gelbstinčia, nuskaidrinančia patirtimi.

Tremtį išgyvenę žmonės turi ypatingą Dievo buvimo patirtį. Tai aiškiai juntama su jais bendraujant, klausantis prisiminimų ar paprasčiausiai kalbant apie šiandieną. Sunkūs istoriniai išbandymai užklupo paprastus šalies žmones, ir kančios patirtys išryškino tikrąsias tautos vertybes, pastangas pagal jas gyventi bet kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis. Tremtiniai meldėsi, giedojo, dainavo, sapnavo religinius sapnus. Šiuos patyrimus prisimindavo visą gyvenimą, kaip paslaptinę, nenutrūkstamą Dievo globą. Kančios metai nugludino ir įprasmino tai, ką Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresė įvardija pasakymu, kad gyvenimas – tai laivas, o ne būstinė tava.

Mūsų kartai, gimusiai praėjus daugeliui metų po liūdnujų tremties įvykių, būtų svarbu išžvelgti ir teisingai suvokti tautos kankinių kančios vaisius, juos saugoti, tinkamai jų atžvilgiu elgtis. Išmokti savo gyvenimo įvykius ir pasirinkimus pamatyti pokario kartos moralinių vertybių šviesoje. Galbūt tai ir būtų tikrasis tikėjimo tęstinumas.

„Dvasia yra slėpingas visatos menininkas. Norėčiau visiems menininkams palinkėti, kad jiems būtų gausiai dovanojama kūrybinių įkvėpimų, kurie yra kiekvieno autentiško meno kūrinio pradžia“, - rašoma „Laiške menininkams“. Kokią žinią norėjai pranešti savo nauja paroda „Dangus“? Kokia sąsaja tarp tradicijos ir modernumo?

Parodoje „Dangus“ eksponuojami mažyčiai tekstilės ir tapybos darbai, telpantys į delną, sukurti vienu atsikvėpimu, poilsio tarp darbų ir rūpesčių akimirkomis. Visi kūriniai tarsi kviečia mus kalbėti apie paprastus, tačiau nekasdieniškus dalykus – viltį, svajonę, meilę, gerumą – visa, kas kasdienybę paverčia Dangumi arba Rojaus sodu.

Stilizuotos figūros, originalūs meniniai sprendimai atskleidžia savitą pasaulio suvokimą. Įkvėpimas, polėkis, svajojimas, nepasiekiamo siekis asocijuojasi su Dangaus didybe ir magija. Nerinama į sielos gelmes, kad atrastum Dangaus palaimą, išlaisvinančią kūrybines galias, todėl darbai daugiasluoksniai, kupini užburiančios paslapties. Žaismingi potėpiai, jaudinantys piešiniai, karpiniai ir nėriniai, skirtingų

audinių derinimas padeda sustabdyti laiko tėkmę, iš mažų užuominų suvokti Paslaptį. Pati žmogaus diena ir naktis pilna įvairovės ir prasmę įgauna tik pakėlus akis į Dangų. Didelė prasmė kartais slypi mažmožiuose, tereikia rasti laiko ir stabtelėti.

Parodoje eksponuojami kūriniai sukurti senosiomis liaudies technikomis: nėrimas, audimas, karpiniai, tačiau aš esu profesionali dailininkė, todėl šias technikas naudoju savaip, suteikdama savo požiūrį ir supratimą. Tai mane daro ir modernią, ir tradicišką.

„Pažinimas tikėjimu yra kitokios prigimties: jis suponuoja asmenišką susitikimą su Dievu Jėzuse Kristuje. Tačiau ir toks pažinimas gali būti praturtintas meninės intuicijos.“ Ar Tavo spalviniu atžvilgiu tapybiška tekstilė galėtų būti „pakylėtos estetinės kontempliacijos“ pavyzdys?

Iš tikrųjų teisingas pastebėjimas – mano tekstilei labai svarbu spalvos, jų dermė. Spalvų pasirinkimą nulemia daug kas. Pirmiausia tam įtakos turi pati kūrinio tema, norima atskleisti mintis, vidinė kilimo nuotaika. Taip pat stengiuosi atsizvelgti į tai, ką kokia spalva galėtų pasakyti žiūrovui, kūrinio suvokėjui. Skirtingos spalvos, jų raiška turi skirtingą gyvenimą, buvimą, kuris priklauso nuo žmonių požiūrių, suvokimo, istoriškumo, santykio su tradicijomis, ikonografija. Pvz., balta spalva tradiciškai yra sakralumo, šventumo išraiška, bet meno kūrinyje gali reikšti ir kitus dalykus, priklausomai nuo bendros kūrinio nuotaikos. Aš dažnai balta spalva bandau pasakyti tai, kad tyri, šventi dalykai perteikia ne tik švarą, bet ir tuštumą, gėlą, graudumą, šviesų ilgesį. Kartais kūrinyje sukeitus spalvas priešingai negu gyvenime, išraiška įgauna gilumą ir netikėtumą. Viename savo kūrinyje, norėdama atskleisti skrendančius angelus, pavaizdavau juos mėlynomis lūpomis ir raudonomis akimis, priešingai gamtos dėsniams, kūrinys įgavo šaltos, tolimos erdvės išpūdį.

Kurdama tremties tema ir siekdama prasmės raiškos, didžiausią dėmesį skyriau kūrinių faktūriškumui, tekstilėje tai ypač plačių galimybių turintis dalykas: skirtingi siūlai ir medžiagos, jų derinimas formuoja skirtingą kūrinių paviršių, pagilina ar prislopina spalvas, kuria dramatišką atmosferą. Norėdama atskleisti Sibiro kryžių senumą, ištrupėjimus, įskilimus ir kartu stiprumą išlikti daugybę metų, vietoj siūlų ausdama panaudojau medžiagos juosteles, ir tai suteikė kuriamam gobelenui irimo, nykimo, neužbaigtumo išpūdį. Taip pat dėl audimo medžiagos juostelėmis kilimas išėjo kietesnis ir tvirtesnis nei iš siūlų, kas taip pat simboliškai kalba apie stiprybę tremties patirtyje.

Tekstilė kaip dailės meno šaka gali būti labai šilta, jauki, kalbanti apie intymius, vidinius ir gilius dalykus, tuo pat metu gobelenas yra monumentalus meno kūrinys, taigi jam būdingi apibendrinimai, visuotinumas, kas leidžia kalbėti apie visiems rūpimas bendražmogiškas problemas.

„Laišką menininkams“ Jonas Paulius II rašė ant trečiojo tūkstantmečio slenkščio, linkėdamas: „Tegu grožis, jūsų perduodamas rytojaus kartoms, būna toks, kad verstų jas stebėtis. Gyvybės ir žmogaus šventumo, visatos akivaizdoje nuostabos kupinas stebėjimasis yra vienintelė tinkama nuostata.“ Ar pažįsti savo parodų lankytojus, ar teko matyti jų reakcijas, susidomėjimą, ar teko su žiūrovais diskutuoti?

Dailininko ir žiūrovo ryšys yra specifinis, neakivaizdinis, jie dažnu atveju nėra tiesiogiai pažįstami ir bendrauja per kūrinį vienuoje, tyliame dialoge. Man buvo labai nauja ir netikėta patirtis supratus, kad yra žmonių, kurių aš nepažįstu, bet kurie tarsi žino mane, iš tiesų jie žino mano kūrinį. Čia atsiveria dar viena žavi meno savybė – bendravimo galimybė už fizinio laiko ir erdvės ribų. Pokalbis vyksta per meno kūrinį, nors pati menininko asmenybė tiesiogiai nedalyvauja, bet tai neriboja santykio intensyvumo ir emocionalumo.

Mirusių dailininkų kūriniai taip pat yra žiūrovų lankomi, ir ryšys su kūrėjų asmenybėmis tebevyksta. Įdomu stebėti šį bendravimą ir suvokti, kad santykio tarp žmonių iš tiesų yra tiek, kiek yra dvasingumo žinios perdavimo. Žmogus su žmogumi kontaktuoja tik siela – tai vienintelis tikras bendravimas. Todėl laiko, amžiaus, vietos apribojimai nereikšmingi meno pokalbyje.

Aš visada džiaugiuosi, kai į mano parodas ateina įvairių žmonių: jaunų ir senų, mažų ir didelių, meno žinovų ir vos prie jo teprisilietusių, tačiau visi kažką mato, supranta, bando išsivaizduoti, ieško to, kas norėta pasakyti. Meno kūriniai kalbina tai, kas paslėpta žmogaus sieloje, ir iš tiesų suvokėjas, kalbėdamas apie meną, atskleidžia ne tai, kas yra kūrinyje, bet kokia yra žiūrovo siela. Žmogus deda pastangas kalbėti apie kūrinį, o papasakoja apie save. Visada, norint pažinti asmenį giliau, pravartu paprašyti pakomentuoti konkretų meno kūrinį. Dailininko kalba yra vaizdų kalba, kad ji taptų įtaigi ir aiški, ypač reikalinga temos ir jos išraiškos vienovė, dermė, plastinis ir loginis atitikimas. Tik tada galima tikėtis, kad žiūrovas pajėgs suprasti, perskaityti, kokia mintis ir prasmė yra kūrinyje perteikta.

Kalbino Irena Petraitienė